

Дејан Ристић

ЛЕГЕНДЕ
СВЕТСКЕ
ИСТОРИЈЕ

април, 2021.

Дејан Ристић

ЛЕГЕНДЕ СВЕТСКЕ ИСТОРИЈЕ

M
Vukotić
Media

април, 2021.

Али као наука, тако људи око себе плету мрежу од историјских предрасуда, од националних сујета, од извештајних начина живота, и она их може духовно изоловати од осталога света и учинити да постану архаични.

Јован Цвијић (1865–1927)

РАЗОТКРИВАЊЕ ЗАБЛУДА И ТАЈНИ

Сигурно сте се често питали како је Хомеру пошло за руком да пошитоно сам створи и забележи два обимна и сложена епа „Илијада“ и „Одисеја“?

Колико пута сте се дивили археолошком јунашћу Леониде и његових ратника који су, иако их је било свега три стотине, пружили храбар отпор стотину бројнијој персијској војсци у бици код Термопила?

А шта тек да кажемо у вези с преласком Рубикона и знаменитом Цезаровом сентеницом „Коцка је бачена“?

Одакле пошитоце збуњености и несигурности код одређивања тачног датума рођења Исуса Христа?

Сетите се зрорености кад сте сазнали да су жене у средњем веку морале да носе појас невиности!

Призовите у сећање шренушке када сте, изненађени и оторчени због нечије непримерене пошитоука, ошоменути да је још Макијавели закључио да циљ оправдава средство.

Колико пута сте чули да је француска краљица Марија Антоанета, сазнавши да њени поданици гладују, шерешки узвратила да треба да једу колаче ако немају хлеб?

Тврдња по којој је Адолф Хитлер преживео Друти светски рат и није починио самоубиство и дан-данас уноси зебњу.

Али, јесте ли се икада уиштели у којој су мери ове тврдње шачне и засноване на чињеницама?

Да ли бисте се изненадили кад би вам професионални историчар рекао да су у иштању неке од најирисушњијих и најдуговечнијих заблуда светске историје?

Након несмањеног интересовања читалаца, јавности и медија за преходне две књиге „Митови српске историје“ и „Заблуде српске историје“, требало је примерима из светске историје, заокруживши представљање, опис и научну анализу свирисусне савремене друштвене пошаси коју називамо митоманијом, псеудонауком и историјским заблудама.

Тако је настала трилогија, чији је ово трећи наставак.

О значају континуираног оботаивања и објективизације знања из области националне и ошће историје сведочи и што је Министарство културе и информисања Републике Србије преизнало значај овог подухвата и подржало екранизацију првог дела ове трилогије. Тако је, захваљујући продукцијској кући „Cinperent“ из Београда, а уз подршку Филмских новостии, настао документарни шелевизијски серијал „Митови српске историје“.

Књига „Легенде светске историје“, као и преходне две, представља збирку сажетих историјских есеја насталих са жељом аутора и издавача да заинтересованом читаоцу понуде моћности да годашно оботаи и објективизује своја знања из прошлости.

И док су прве две књиге ове научно-популарне трилогије посвећене бројним примерима и покушајима савремене

митоманизације појединих семенаша наше националне прошлости с циљем псеудонаучне анализе, тумачења и вредновања значајних историјских личности, годашаја и процеса, у трећој су обрађене неке од тема које доминирају шзв. популарном културом у свету и ушичу на формирање ставова, стереотипа, предрасуда и вредносних судова.

Епоха у којој живимо обележена је бујицом псеудоисторијских исказа, тврдњи, тумачења и оцена које су највећим делом засноване на мању знања, а вишку неушемељеног самоуздања њихових творца. Свуда око нас ничу самопрокламовани познаваоци и тумачи прошлости, појединци који су себе и(р)озвали и (прег) одредили да нам с месијанском шрашћу и уорношћу откривају „шајну“ историју. Иако не располажу основним знањима и вештинама истраживања и анализе прошлости, они засијају јавности бројним неистинама, теоријама завере и другим чињенично и научно неушемељеним оисервацијама. Штога је дужности историчара да реиују и укажу на ошасности од псеудонауке – појаве која за циљ има кривошворење, банализацију и шарлатанизацију прошлости, али и појединачних и заједничких игеншешета.

Наш однос према прошлости често је селективан, стереотипан и произвољан. Многи међу нама из историје бирају само оно што им се „свиђа“, и што афирмишу без улажења у суштинину и пошребе за дубљим разумевањем. Истовремено, све оно што им се не свиђа ишоришу, кривошворе или занемарују. На шај начин долазимо у ошасности да недовољно добро разумемо поједина раздобља сшсвене прошлости.

Друштвене и идентитетске кризе по правилу су идеалан оквир за бујање различитих псеудоисторијских, шарлапанских теорија и тврдњи.

Феномен псеудонауке, односно лажне науке и шарлапанства, једна је од најопаснијих друштвених болести јер повлачи низ штејних појава. Псеудоисторија разара једну етницу, друштво и заједницу, усађујући у њу штејне и опасне неистине ујаковане у обланду „забрањене историје“, односно „сакривене истине“. Свака од тих шарлапанских теорија и тврдњи почива на теорији завере, феномену скривеној, али и постојању „изузетној“ појединца који својој нацији на волшебан начин „отвара очи“ и уознаје је с њеном наводно скривеном древношћу.

Симболички сукоб између стварне и жељене прошлости карактерише свеукупну повест човека.

Чести покушаји интервенционизма у прошлости, иако сами по себи осуђени на неуспех, показују исконску жељу људи да дојуне, дораде, делимично или у потпуности измене или прилагоде и улепшају догађаје из прошлости. И ма како то деловало људски разумљиво, такви постојци су (не)свесни и опасан покушај делимичној или потпуној кривошворења историје. Често смо и сами били сведоци ситуација у којима појединци или чitava група као да узму тумицу и насрну на прошлост са жељом да је обришу или прераде. Такви покушаји по правилу се завршавају неуспехом.

Са друге стране, допринос најорима да се (ре)креира боља, лепша и славнија прошлост (не)свесно су дали и бројни ствараоци у области уметности. Неке од најчешћих историјских заблуда у јавности су илациране кроз различите видове уметности.

Не треба заборавити и публицистику и тежње значајној броја аутора који не располажу одговарајућим стручним и научним квалификацијама да истражују, анализирају и вреднују поједине елементе прошлости.

Збој жеље за успостављањем лепше и славније прошлости, уз бројна уметничка остварења инспирисана значајним личностима и догађајима и мноштво публицистичких и псеудонаучних дела, окружени смо бројним историјским заблудама, што суштински утиче на квалитет и обим наших знања и доводи нас у опасност да субјективно и чињенично неушемељено покушавамо да сагледамо прошлост и успоставимо вредносне судове. Стога је важно да прошлост прилазимо целовито, објективно и неистражено, да из ње учимо, а не да је кривошворимо.

Историјске заблуде су једна од константи наше историје. Оне настају у различитим друштвеним, политичким, религијским, културолошким и другим околностима. Неке од историјских заблуда свесно су стваране, друге су плод незнања и недовољно развијене способности критичкој размишљања. Али без обзира на околности, начине и мотиве њиховој настанка, историјске заблуде имају штејне последице, потпуно негирања и одбацивања историјских чињеница и истина, успостављања потрешне слике о некој историјској личности, догађају или процесу и формирања и јачања стереотипа, предрасуда и неразумевања. Збој штога је важно да се „наоружамо“ знањем и вештинама истраживања, анализе и вредновања прошлости како и сами не бисмо постали предмет (не)свесних манипулација и злоупотреба.

Ова књиџа обухвата сажету стручну и научну анализу двадесет познатих и дуготрајних у јавности присућних заблуда за које велики број људи мисли да су историјске чињенице.

Реч је о историјским заблудама које су стекле симболички ореол историјске истине збој тога што су често понављане, а није им се присућувало с неопходном дозом критичности. Без обзира на то што нас прошлости често суочава са сазнањем да је тврдња да хлјаду пућа поновљена лаж постаје истина бивала тачна, обавеза је професионалних историчара да увек изнова указују на резултате научних истраживања и указују на историјске чињенице.

Бројни читаоци „Мићова српске историје“ и „Заблуда српске историје“ показали су жељу да обогате и објективизују своја знања о појединим сећменћима националне и опште повести. Аутор им дује највећу захвалности за истрајну подршку у спровођењу истраживања и писање ових књиџа.

Посебну захвалности писац ове књиџе изражава бројним уваженим колећницама и колећама, као и драћим пријатељима др Каћарини Мићровић, др Таћјани Брзуловић Сћанисављевић, Неди Кнежевић, Весни Илић, Вери Зрнић Мићровић, Бранки Пражић, Јовани Кесић, Зорици Сћојилковић, проф. др Радивоју Радићу, др Александру Узелцу, др Радовану Пилићовићу, Владимиру Томчићу, Ивици Видановићу, Милућину Сћанчићу, Сћрахићи Ђорђевићу, Слободану Ђорђевићу, Драћану Рељићу, Милошу Цилећу Мићићу, Горану Васићу, Александру Д. Милећићу...

И ова књиџа садржи оригиналне илустрације чији је аутор наш истакнути графичар Никола Радосављевић. За

разлику од преходне две књиџе, које красе илустрације израћене у техници оловка на папиру, „Легенде светске историје“ оилемењене су уметничким представама у форми акварела.

Конечно, ова књиџа је резултат разумевања и подршке коју су аутору континуирано и безусловно давали чланови његове породице.

Она је, као посебно уздарје, с љубављу посвећена једној Марћи.

Аутор

Знамо ли прави идентитет творца античких грчких епова „Илијада“ и „Одисеја“?

ХОМЕР НИЈЕ ИМЕ

Сви смо се, макар током формалног образовања, сусретали са античким грчким еповима *Илијада* и *Одисеја*, по много чему непревазиђеним ремек-делима епске књижевности.

Сведочећи о бројним догодовштинама богова, полумитских бића и изузетних појединаца, ова два епа плене својом лепотом, богатством ликова, мноштвом мотива и ванвременских порука. Њихова посебна вредност је и у сфери језика на којем су настали.

Језик на којем су *Илијада* и *Одисеја* настали представља можда најпоузданији кључ за одгонетање непознанице о идентитету твор(а)ца ових величанствених стихова.

Класична филологија, књижевно-историјска и сама историјска наука већ вековима покушавају да пруже одговор на питање идентитета аутора ова два епа, вешто скривеног иза речи *Хомер*, што се у јавности сматра властитим именом њиховог творца.

Да ли је *Хомер* властито име или појам?

Јесу ли *Илијада* и *Одисеја* настале из пера једног даровитог појединца или су последица изразитог талента групе народних певача?

Да ли је *Хомер* уопште постојао?

Питање утврђивања идентитета аутора два епа у науци је познато као *хомерско ишишање*.

Бројни светски и српски класични филолози бавили су се током претходних векова утврђивањем порекла и значења речи *Хомер*. Након обављених темељних и сложених истраживања која су обухватила спектар друштвено-хуманистичких наука, данас поуздано знамо да реч *Хомер* не спада у тзв. властите именице, односно не означава лично име.

Тако се поставља питање његовог значења.

Старија филолошка истраживања резултирала су закључком да је реч *Хомер* у античкој грчкој култури означавала низ појмова, попут *ирашииоца*, *шаоца*, *друџа* и/или *слејој човека*. Новија истраживања кориговала су ова тумачења и показала да реч *Хомер* означава некога ко је *састављач* или *сабирач* песама.

Историјска наука није забележила постојање појединца који је у раздобљу античке грчке културе носио име *Хомер*.

Дакле, наводни творац *Илијаде* и *Одисеје* је идентификован именицом, а не личним именом.

Наш истакнути класични филолог академик проф. др Милан Будимир (1891–1975) овако је сублимирао значење појма *Хомер*: „То није никакво лично име него именица сродна по свом значењу са и нама познатим грчким именицама *рхайсогос* и *иоиеџас*, рапсод и поета. Ова сложена именица има значење *састављач*. Тако је у овом случају од апелатива који означава професију постало лично име. Сам песник *Илијаде* остаје, према томе, за нас незнани јунак и безимени уметник јер му не знамо личног имена.“

Ако поуздано знамо да *Хомер* није лично име већ ви-

шезначна именица, покушаћемо да утврдимо епоху када је евентуално „живела ова личност или место њеног рођења“.

Антички писани историјски извори грчке хеленске провенијенције нису сагласни у вези са епохом током које је живео *Хомер*.

Постоји неколико животописа *Хомера*, али они су настали много касније и не могу бити историјски извори првог реда јер поузданост података који чине њихов садржај није прворазредна.

Аутори његовог животописа били су, поред осталих, Теаген Регијанац и Стесимброт Ташанин, који су живели у време грчко-персијских ратова (499–449. п.н.е.), Псеудо-Плутарх, Хермоген из Смирне (живео током другог века наше ере) и многи други.

Вреди споменути и занимљив спис *Нагметшање Хомера и Хесиода*, настао током владавине римског цара Хадријана (117–138. п.н.е.) из пера непознатог аутора.

Постоји и низ других непоузданих и контрадикторних написа о *Хомеру* потеклих из пера анонимних аутора.

О *Хомеру* је у свом капиталном делу *Историја* писао и Херодот (484. – око 425. п.н.е.), који је забележио да је творац два најзначајнија античка грчка епа живео око четири века пре њега.

Према неким ауторима, *Хомер* је живео непосредно након окончања Тројанског рата, у првим деценијама 12. столећа п.н.е. (Хеланик, 491–405. п.н.е.).

Кратет из Тебе (365–285. п.н.е.) био је мишљења да је *Хомер* живео 60 до 80 година након рата који се одвијао под зидинама древне Троје, док је Ератостен (276–194. п.н.е.) сматрао да је наводни творац два епа живео стотињак година после овог рата.

Утврђивањем времена када је *Хомер* живео бавили су се и Аристарх, Ксенофан, Филохор, Флавије Филострат, Ефор, Сосибје, Теопомп...

Први писани траг *Хомера* у књижевности налази се у педесетим елегичара Калина из Ефеса, који је живео у првој половини 7. столећа.

Хомера је потом споменуо и Ксенофан из Колофона, који је живео током 6. века, а први га је цитирао Симонид (око 556–468. п.н.е.).

Не мали број античких грчких списа садржи тврдње о могућем хронолошком оквиру који би обележио време живота творца *Илијаде* и *Одисеје*, али они су у тој мери разнородни и међусобно супротстављени, да то онемогућава да поуздано одредимо када је, заправо, живео мистериозни *Хомер*.

Осим што нам није познато име наводног творца два епа, не располажемо ни подацима када је живео.

Кад је у питању евентуално место његовог рођења, такође постоји велика недоумица.

Житељи најмање седам грчких градова – Смирне, Родоса, Колофона, Саламина, Ијоса, Аргоса и Атине – били су уверени да је *Хомер* рођен у њиховом полису. И становници острва Хиос и Итака, али и градова Пилос и Кима такође су тврдили да је *Хомер* рођен баш у њиховом месту.

Примерице, Симонид Кејанин (око 556–468. п.н.е.) био је присталица веровања да је *Хомер* рођен на острву Хиос.

Са друге стране, како нам у свом делу *Историја хеленске књижевности* указује истакнути српски и светски хелениста академик проф. др Милош Н. Ђурић (1892–1967), најстарије и међу његовим античким сународницима најраспрострањеније уверење било је да је *Хомер*, наводно, рођен у Смирни, те је на рођењу добио име *Мелесијен*, пошто је

рођен на празник локалног божанства реке Мелета. Према том веровању, *Хомеров* отац био је бог Мелет, а мајка Кретејида, прво нимфа, а потом смртна жена.

Да ли се мистериозни *Хомер* заправо звао *Меселинтен*?

Било је и оних који су за *Хомеровим* родним местом трагали широм ондашњег Египта или Апенинског полуострва, а неки су га „проналазили“ чак у древном Вавилону.

Историјска наука још увек не може да пружи поуздан одговор на питање где је рођен мистериозни *Хомер*.

Конечно, осврнимо се и на познату тврдњу да је *Хомер* био слеп, која такође није научно потврђена. Др Ђурић нам у свом делу указује: „Ни у једној легенди о лицу Хомерову нема ничег индивидуалног. Па ни тобожња његова слепоћа није никаква индивидуална црта него је она заједничка свима митским певачима и врачевима. У легендама Хомер је понајвише тип сиромашна, слепа и стара песника, који се потуца по свету од немила до недрага, живећи од свога певања. [...] У Хомерову слепоћу једва могу веровати људи којима је познато живо и сликовито Хомерово приказивање, па је и у старини било људи који су говорили да је против здравога разума порицање очигледно вида песнику који је тако очигледно успевао описати спољашње догађаје.“

На основу прегледа науци расположивих података у вези са идентитетом, родним местом, епохом у којој је живео, па чак и питањем вида, јасно је да о *Хомеру* скоро ништа поуздано не знамо.

Његово *име* није лично име већ именица која је највероватније означавала *састављача* или *сабирача*.

Најмање седам грчких полиса и острва тврдило је да је у њима рођен наводни творац *Илијаде* и *Одисеје*.

Ни по питању утврђивања епохе током које је, наводно,

живела ова личност историјска и књижевно-историјска наука досад нису имале баш много среће.

Опште уверење у јавности да је *Хомер* био слепи песник плод је традиције, али није засновано на историјским чињеницама.

Кроз анализу језика којим су писани ови епови покушаћемо да сазнамо јесу ли они дело изузетно даровитог појединца или резултат стваралачког рада неколицине подједнако талентованих народних певача.

„Језик *Хомерових* песама“, подсећа нас др Ђурић, „припада јонском наречју, које се обично зове *старијонско*, за разлику од *новојонскога* којим је, на пример, Херодот написао своје дело. Тај језик никад и нигде није говорен: изграђиван на основи старијонскога дијалекта, он је постепено постао вештачки језик...“

Језичка анализа два ремек-дела епског песништва показује присуство различитих дијалекатских облика, па чак и различитих фаза у развоју појединачних дијалеката. Ово сазнање је од прворазредног значаја у процесу утврђивања ауторства и времена настанка ових епова.

„Ти различни облици некад су живели у народном говору, само једни пре, други доцније, једни овде, други онде, па је, према томе, и тај језик једно од јаким сведочанстава да је епска поезија међу хеленским племенима живела дуго пре *Хомера*“, наглашава др Ђурић.

У језику на којем су настала два епа садржани су, поред старијонског и новојонског, и елементи других дијалеката. Поред осталог, језик *Илијаде* и *Одисеје* садржи *еоллизме*, *аиџицизме* и друге дијалектолошке особености. Због великог присуства атицизама више стручњака је мишљења да су ови епови своју коначну форму и садржај добили на подручју древне Атике.

Сливање различитих дијалеката показало се, по мишљењу стручњака, срећном конструкцијом која показује да је језик два епа изграђиван током многих нараштаја.

Захваљујући темељној и свеобухватној анализи језика коришћеног приликом настанка *Илијаде* и *Одисеје*, стручњаци су током претходних тристотињак година изнели неколико теорија у вези с могућим ауторством овог ремек-дела.

Према једној теорији (о *самосталним песмама*), два епа настала су из више самосталних песама произашлих из пера више аутора који су живели у различитим временским епохама.

Друга теорија (о *језиру*) заснива се на уверењу да је *Хомер* уистину певао основу, коју су касније надограђивали, обогаћивали и проширивали други аутори.

Теорија о *првобитном јединству* подразумева став да су два епа настала у садржају и облику у којима и данас постоје, а да су контрадикторности у њима плод каснијих уметака.

Теорија о *компилацији* односи се искључиво на *Одисеју* и њени заговорници сматрају да овај еп није дело једног аутора нити једноставан механички збир различитих песама већ језгро које је временом мењано.

Коначно, теорија о *јединственој песничкој обради* у својој основи има претпоставку да је *Илијада* дело једног аутора, који је приликом састављања користио старије и песнички тада већ обрађене предлошке.

Истовремено, језичка анализа указује да садрже карактеристике више различитих дијалеката коришћених током дужег временског интервала, али и елементе старијег епског песништва. Због свега овога питање утврђивања мо-

гућег ауторства два епа још дуго ће бити предмет интересовања бројних друштвено-хуманистичких научних дисциплина. Али јасно је да се иза појма *Хомер* крије најмање један или више аутора.

Значи да није погрешно творца два епа називати *Хоме-ром*, али не треба сметнути са ума ни да тај појам, који у старогрчком језику значи *сакуиљач* или *сабирач* песама, означава најмање једног аутора *Илијаде* и *Одисеје*.

Закључак је да *Хомер* није властито име творца ова два епа, па је ово још једна у низу историјских заблуда.